

การยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ของชุมชนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น:
กรณีศึกษากลุ่มจักสานตำบลเมืองไผ่ จังหวัดสระแก้ว
Elevating Community's Quality of Life and Income from Local
Wisdom: A Case Study of Mueang Phai Subdistrict Wickerwork
Group, Sakaew Province

ธัญธร ตินภาพ,
Thanyathon Tinnapop
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
Valaya Alongkorn Rajabhat University
E-mail: thanyathon@vru.ac.th

Received June 16, 2024 Revise July 8, 2024 Accepted August 30, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ให้กับชุมชนฐานรากตำบลเมืองไผ่ โดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานจักสาน เพื่อต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่หลากหลาย สร้างอาชีพและรายได้ การศึกษานี้กลุ่มตัวอย่างคือประชาชนและผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลเมืองไผ่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่ สัมภาษณ์เชิงลึก สันทนากลุ่ม รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนตำบลเมืองไผ่ประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ผลผลิตไม่เพียงพอ และขาดอาชีพเสริม แต่มีศักยภาพด้านภูมิปัญญางานจักสานในอดีต จึงจัดกิจกรรมฟื้นฟูและส่งเสริมด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยเลือกใช้วัตถุดิบที่เป็นส่วนประกอบในงานจักสานคือเส้นตอกจากไผ่ในพื้นที่ ซึ่งยังมีอยู่จำนวนมาก นำมาพัฒนาให้

เป็นผลิตภัณฑ์จักสาน ชะลอม ตะกร้า โคมไฟ รวมทั้งร่วมกันออกแบบตราสินค้าของกลุ่ม และส่งเสริมความรู้ด้านการบริหารจัดการ การตลาดทั้งแบบออนไลน์และออฟไลน์ และก่อตั้งเป็นกลุ่มอาชีพจักสานเมืองไผ่ ซึ่งทำให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 10% มีสุขภาพจิตดี มีส่วนร่วมทางสังคม มีกิจกรรมร่วมกันในชุมชนมากขึ้น และยังได้จัดกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม โดยการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการกลุ่มตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินงานด้วยความพอประมาณบนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม มีเหตุผล มีการวางแผนและระมัดระวังอย่างรอบคอบ รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ: พัฒนาชุมชน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, งานจักสาน, คุณภาพชีวิต, เศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This study aimed to improve the quality of life and income of the grassroots community in Mueang Phai sub-district by utilizing community participation as a key approach, in addition to promoting local wisdom in basket weaving to develop various community products and generate employment and income. The study sample consisted of residents and community leaders in Mueang Phai sub-district, Aranyaprathet district, Sa Kaeo province. Data collection methods included field surveys, in-depth interviews, focus group discussions, content analysis and descriptive mapping.

The results showed that the Mueang Phai community faced problems such as lack of water sources for agriculture, insufficient produce and the need for secondary employment. However, they had potential in the traditional art of weaving. Activities were organized to revive and promote product design using bamboo strips, which were abundant in the area, as the main material for wickerwork. These were further developed into various

products such as baskets, containers and lamps. The community also jointly designed a group brand and acquired skills in management, online and offline marketing. Then the Mueang Phai Wickerwork Occupation Group was founded. The members of the group were able to increase their income by an average of 10, improve their mental health, increase their social participation and expand their activities in the community. To strengthen the group, group management training was conducted based on the philosophy of sufficiency economy. This approach emphasized moderation, reason and prudence based on knowledge and virtue. It also focused on strengthening resilience in order to be prepared for change. The study shows how the use of local resources and wisdom, combined with community participation and capacity building, can lead to sustainable economic development and improved quality of life in rural communities.

Keywords: community development, local wisdom, wattle, quality of life, sufficiency economy

บทนำ

การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นแกนหลักในการค้นหาปัญหา วางแผน ตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง ภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน การพัฒนาชุมชนจึงมุ่งไปที่การเสริมพลังให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือความไม่ประมาท ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกัน รวมทั้งการใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของ

ประชาชนในประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤต (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550) อีกทั้งการรวมตัวกันของชุมชนให้เป็นกลุ่มหรือองค์กรย่อย ๆ จะสร้างความสัมพันธ์กันภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มเกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและเกิดความเข้มแข็งได้ในชุมชนเป็นเกราะป้องกันให้กับชุมชน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2555) ซึ่งกิจกรรมในชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมสามารถส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้รวมทั้งการจัดการคนในชุมชนและสร้างรายได้และการพึ่งตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน ส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีเกิดความพึงพอใจทั้งร่างกายและจิตใจ (Wallace, 1974)

พื้นที่ตำบลเมืองไผ่ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีประชากรกว่า 4,000 คน แบ่งเป็น 8 หมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีการทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก แต่ประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับการทำการเกษตร ทำให้ได้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการจำหน่ายโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ขาดแหล่งทุน (องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไผ่, 2560) นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่ไม่ได้ทำการเกษตรส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ขาดรายได้ และเมื่อ ซึ่งกิจกรรมส่งเสริมอาชีพจักสานจะสามารถส่งเสริมและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนรวมทั้งการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นมาเป็นส่วนประกอบในผลิตภัณฑ์จักสานรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตระหนักถึงบทบาทในการเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้มีแผนการดำเนินงานเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยโครงการยกระดับคุณภาพชีวิตและยกระดับรายได้ให้กับชุมชนฐานรากตำบลเมืองไผ่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถบริหารจัดการชีวิตตนเองได้อย่างสมดุล พึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพิ่มคุณค่าและมูลค่าเสริมเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้อย่างยั่งยืน

การดำเนินโครงการเริ่มจากการลงพื้นที่สำรวจบริบทและศักยภาพของชุมชน โดยใช้วิธีการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยกับประชาชนและผู้นำชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสภาพปัญหา ความต้องการ และ

ศักยภาพของชุมชน ที่สำคัญคือทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินกิจกรรม จนถึงติดตามและประเมินผล เพื่อให้โครงการสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชนตำบลเมืองไผ่ ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2. เพื่อส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับประชาชนในชุมชน

การกำหนดวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน มีดังนี้

1) เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในระดับการระดมกลุ่ม ผู้สนใจและกลุ่มผู้ผลิต และ 2) เป็นการสนับสนุนให้เกิดการสร้างรายได้เสริมนอกเหนือจาก อาชีพหลักอันได้แก่การทำเกษตรกรรม และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสาน ผลิตภัณฑ์ไว้ในชุมชน

การบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว จะสอดคล้องกับหลักปรัชญาการดำเนินงานเพื่อ ยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับชุมชนตามหลักการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรม และแนวคิด

วัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชน ตำบลเมืองไผ่ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิด การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Community Development) เป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนใน ทุกขั้นตอน ตั้งแต่การค้นหาปัญหา การวางแผนกิจกรรม การตัดสินใจ การปฏิบัติงาน และการติดตามประเมินผล เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนด้วยตนเองอย่างแท้จริง (Midgley, 2014) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็น

เจ้าของและมีส่วนได้ส่วนเสียจากชุมชน นำไปสู่การรับผิดชอบและสนับสนุนโครงการพัฒนาอย่างเต็มที่ (Rahman, 2020) งานวิจัยของ Mansuri and Rao (2004) ที่สังเคราะห์ประสบการณ์จากโครงการพัฒนาชุมชน 25 โครงการใน 21 ประเทศ พบว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจะส่งผลให้โครงการประสบความสำเร็จมากกว่าการดำเนินการตามลำพังจากเบื้องบนลงมาสู่ชุมชน

วัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับประชาชนในชุมชน

การส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก โดยการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาและนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน จะทำให้ภูมิปัญญาที่เคยรู้จักกันในวงแคบกลายเป็นจุดแข็งและมีคุณค่าในเชิงพาณิชย์ (Petcharat & Pheunpha, 2019) นอกจากนี้ไปสู่การสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชนแล้ว ยังสร้างความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และศักยภาพของท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Suwannachart & Yindeerat (2021) ที่พบว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถส่งเสริมการจ้างงานและเศรษฐกิจภายในชุมชนได้ และสอดคล้องกับ Nuanjun et al. (2021) ที่พบว่าการนำภูมิปัญญางานจักสานด้วยไม้ไผ่มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์จักสานประเภทต่างๆ เป็นการสร้างอาชีพและแหล่งรายได้หลักให้กับชุมชน โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริส ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ซึ่งเป็นปรัชญาชี้แนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ โดยมีความพอเพียงเป็นหลักคิดหลักปฏิบัติ โดยตั้งอยู่บนรากฐานของความพอประมาณ การมีเหตุผลในการตัดสินใจ และการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อให้สามารถปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้อย่างสมดุล และนำไปสู่ความยั่งยืนทั้งในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม (NESDC, 2017) หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Mongsawad (2010) ที่พบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะส่งผลให้ชุมชนมีความมั่นคง

ทางเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากรและมีฐานรากที่เข้มแข็ง สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลง และดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม การมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคงเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ที่คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในภาคการเกษตรหรืองานรับจ้างที่มีรายได้ไม่แน่นอนและไม่สามารถบริหารจัดการให้เกิดความมั่นคงพอเพียงได้ (Kumnerd, 2011) การส่งเสริมให้คนในชุมชนมีอาชีพเสริมจะทำให้มีรายได้และสามารถบริหารจัดการเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยงานวิจัยของ Petchmune (2019) ที่ศึกษากลุ่มแม่บ้านในชนบทพบว่า การส่งเสริมอาชีพและรายได้เสริมสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายให้ดีขึ้นได้ทั้งในด้านรายได้ สุขภาพ และการมีส่วนร่วมทางสังคม นอกจากนี้ Von Borstel (2021) ยังระบุว่า การส่งเสริมอาชีพและรายได้เป็นกลยุทธ์สำคัญของการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ สังคม และการดำรงชีวิตให้กับคนในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ คือ ประชาชนในพื้นที่ตำบลเมืองไผ่ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จำนวน 8 หมู่บ้าน เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีประชากรรวมกว่า 4,400 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก โดยคัดเลือกประชาชนที่มีความสนใจและให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ รวมถึงผู้นำชุมชนและเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนกลุ่มสตรี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เป็นต้น

สำหรับกิจกรรมการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสาน กลุ่มเป้าหมายเฉพาะคือ ประชาชนที่สนใจและสมัครเข้าร่วมการอบรมจำนวน 25 คน จาก 8 หมู่บ้านในตำบลเมืองไผ่ โดยผ่านกระบวนการกิจกรรมประชุมและเสนอความต้องการของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ จากนั้นจึงเกิดการรวมตัวกันของผู้ที่สนใจร่วมกิจกรรมสืบสานด้านภูมิปัญญา

จักสาน และก่อตั้งเป็นกลุ่มภายใต้ชื่อ "กลุ่มอาชีพจักสานเมืองไผ่" และมีการจัดโครงสร้างกลุ่มโดยให้สมาชิกแต่ละคนมีหน้าที่และบทบาทรับผิดชอบอย่างชัดเจน ซึ่งประธาน และรองประธานกลุ่มจะเป็นแกนนำในการถ่ายทอดความรู้และขยายผลสู่ชุมชนต่อไป

การกำหนดกลุ่มเป้าหมายทั้งในระดับชุมชนและเฉพาะกลุ่มผู้สนใจ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินโครงการตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Midgley, 2014) และเป็นการสำรวจความต้องการที่แท้จริงของชุมชนก่อนนำมาวางแผนและดำเนินกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของประชาชนในพื้นที่

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน และมีความน่าเชื่อถือ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การสำรวจพื้นที่ (Field Survey)

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจบริบทและสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนตำบลเมืองไผ่ด้วยตนเอง โดยการสังเกตสภาพพื้นที่ ลักษณะที่ตั้งหมู่บ้าน แหล่งน้ำ สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นก่อนการเก็บข้อมูลโดยตรงจากประชาชนในชุมชน

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชาชนตัวแทนจากแต่ละหมู่บ้าน รวมทั้งผู้นำชุมชน จำนวน 15 คน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข นักพัฒนาชุมชน จำนวน 6 คน โดยใช้คำถามกึ่งโครงสร้างที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะได้อย่างอิสระ

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

หลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์รายบุคคล ผู้วิจัยได้จัดให้มีการสนทนากลุ่มกับตัวแทนประชาชนและผู้นำชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

4. การศึกษาเอกสาร (Documentary Study)

นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยยังได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนตำบลเมืองไผ่ เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่น ข้อมูลสถิติประชากร เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่มากขึ้น

การใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายวิธีดังกล่าว เป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับข้อมูล ผ่านการตรวจสอบข้อมูลจากหลายๆ แหล่ง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชนตำบลเมืองไผ่ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตการณ์ สัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่ม และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปสภาพปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชนตำบลเมืองไผ่ได้ดังนี้

สภาพปัญหาหลักของชุมชน คือ ปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรในฤดูแล้ง ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชนมีปริมาณไม่เพียงพอต่อการจำหน่าย นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่ไม่ได้ทำเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่จะขาดรายได้ เนื่องจากไม่มีอาชีพเสริม ด้านความต้องการ ผลจากการสนทนากลุ่มชี้ให้เห็นว่าชุมชนมีความต้องการพัฒนาอาชีพเสริมที่ไม่กระทบต่อวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม เพื่อสร้างรายได้ในช่วงที่ว่างจากการทำการเกษตร

ในด้านศักยภาพของชุมชน พบว่าในอดีตมีภูมิปัญญาด้านงานจักสานที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มเป็นผลิตภัณฑ์และต่อยอดเป็นอาชีพได้ โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างไผ่และเส้นกก ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก บรรพบุรุษของคนในชุมชนเคยมีการสาน

ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น สุ่ม ตะกร้า แห อวนใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ก็ยังมีความพยายามในการสืบทอดวิถีของงานจักสานกันอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างอาชีพและรายได้

เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนตามผลการศึกษาในข้อ 1 จึงได้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการฟื้นฟูและต่อยอดภูมิปัญญาการจักสานของชุมชน โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากงานจักสาน การบริหารจัดการวัสดุและต้นทุนการผลิต รวมถึงการสร้างช่องทางการตลาดออนไลน์และออฟไลน์

ผลจากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของประชาชนผู้สนใจมาเข้าร่วมอบรมและพัฒนาชิ้นงานจักสาน จำนวน 25 คน ต่อมาจึงก่อตั้งเป็น "กลุ่มอาชีพจักสานเมืองไผ่" และแบ่งงานกันทำตามความถนัดตามลักษณะของชิ้นงานต่าง ๆ โดยมีความรู้ต้นแบบของผลิตภัณฑ์จักสาน ได้แก่ ชะลอม ตะกร้า โคมไฟ เป็นต้น เพื่อสร้างรายได้จากการจำหน่าย ถือเป็น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานสานมาต่อยอดเป็นอาชีพตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

หลังจากที่เกิดกลุ่มจักสานตำบลเมืองไผ่ขึ้นแล้ว ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม โดยการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่มตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือการดำเนินงานด้วยความพอประมาณบนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม มีเหตุผล มีการวางแผนและระมัดระวังอย่างรอบคอบ รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ยังมีการจัดอบรมด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างช่องทางจำหน่ายให้กับกลุ่มทั้งออนไลน์และออฟไลน์ รวมทั้งให้คำแนะนำด้านการจดทะเบียนผลิตภัณฑ์และการสร้างแบรนด์เพื่อเพิ่มมูลค่าและโอกาสทางการตลาด

จากกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลให้กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญางานจักสานมีความเข้มแข็ง มีประสบการณ์และสามารถบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ

หลังจากดำเนินโครงการเป็นระยะหนึ่งแล้ว จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มจักสาน และผู้นำชุมชนพบว่า การมีอาชีพและรายได้เสริมจากการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จักสาน ส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนี้

1. รายได้เพิ่มขึ้น โดยสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่มีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 10 จากรายได้หลักของการทำเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีสมาชิกบางส่วนที่ได้รับรายได้จากการจากการออกแบบงานจักสานรูปแบบอื่น ๆ และนำไปขายเป็นรายได้ ซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนอีกทางหนึ่ง

2. สภาพจิตใจ จากการสังเกตการณ์และสอบถามพบว่า สมาชิกกลุ่มมีสภาพจิตใจดีขึ้น รู้สึกภูมิใจและพึงพอใจที่ได้มีโอกาสสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในอดีต ทำให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีขึ้น ซึ่งเกิดจากกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางสังคม หลังจากเกิดกลุ่มจักสาน สมาชิกได้มีการรวมตัวกันอย่างสม่ำเสมอ เกิดความรักใคร่สามัคคีในหมู่คณะ มีกิจกรรมทำร่วมกัน ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมถึงร่วมกันหารายได้ให้สมาชิกกลุ่ม

โดยสรุปจากการประเมินผลแล้ว จะเห็นได้ว่าการมีอาชีพและรายได้เสริมจากการผลิตผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญางานจักสานนั้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนตำบลเมืองไผ่ได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งด้านรายได้ สุขภาพกาย ใจ และการมีส่วนร่วมในชุมชนของสมาชิก ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างสมบูรณ์

การอภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ให้กับชุมชนฐานรากตำบลเมืองไผ่ โดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญในทุกขั้นตอน ควบคู่ไปกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานจักสาน เพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้กับภูมิปัญญาดังกล่าว สามารถต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่หลากหลาย สร้างอาชีพและรายได้ให้คนในชุมชน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่าชุมชนตำบลเมืองไผ่มีปัญหาหลักด้านการขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ส่งผลให้มีผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอ ประกอบกับไม่มีอาชีพเสริมในช่วงที่ว่างจากการทำการเกษตร จึงมีความต้องการพัฒนาอาชีพเสริมเพื่อหารายได้เสริม แต่ชุมชนยังมีศักยภาพด้านภูมิปัญญางานจักสาน ซึ่งเคยเป็นภูมิปัญญาสำคัญในอดีต

จากความต้องการและศักยภาพดังกล่าว จึงได้จัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูและส่งเสริมภูมิปัญญางานจักสาน โดยการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบและผลิตผลิตภัณฑ์จักสานที่ทันสมัย การบริหารจัดการวัสดุและต้นทุนการผลิต รวมถึงช่องทางการตลาด จนสามารถก่อตั้งเป็น "กลุ่มจักสานตำบลเมืองไผ่"

นอกจากนี้ยังมีการเสริมพลังและสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม โดยการอบรมด้านการบริหารจัดการกลุ่มตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การตลาดและประชาสัมพันธ์ การสร้างแบรนด์สินค้า เพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปรเมษฐ์ สัจจันทา และคณะ (2567) กล่าวว่าความร่วมมือกันเป็นกลุ่มจะสามารถสร้างรายได้จากการแปรรูปและเกิดรายได้ โดยมีการวางแผนด้านการผลิต รวมทั้งการส่งเสริมช่องทางในการประชาสัมพันธ์การจัดจำหน่ายสินค้าของชุมชนและภาครัฐให้การสนับสนุนด้วย

สำหรับผลสำเร็จและประโยชน์ที่เกิดขึ้น พบว่าสมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 10 มีสุขภาพจิตดีขึ้นจากความรู้สึกรักภูมิใจที่ได้สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และเกิดการมีส่วนร่วมรวมพลังในกลุ่มเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์และรายได้ร่วมกัน ถือว่าโครงการบรรลุนิติวัตถุประสงค์ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาและวิเคราะห์ความต้องการของผู้บริโภค เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบและคุณภาพของผลิตภัณฑ์จักสานให้มีความหลากหลายและตรงตามความต้องการของตลาด มีความทันสมัย น่าสนใจ สามารถแข่งขันในตลาดได้
2. ควรมีการขยายเครือข่ายการตลาดให้กว้างขวางขึ้น ทั้งตลาดออนไลน์และการเข้าร่วมช่องทางตลาดออฟไลน์ต่าง ๆ เช่น งานแสดงสินค้าทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เพื่อเพิ่มโอกาสในการจำหน่ายสินค้า
3. หน่วยงานภาครัฐควรให้การสนับสนุนในด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด รวมถึงมีนโยบายส่งเสริมกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

- ปรเมษฐ์ สีจันทา และคณะ. (2567). การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาชีพการเพาะเห็ดนางฟ้าชุมชนบ้านผือน้อย ตำบลบ้านผือ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์. *วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล*, 13(1), 60-61.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไผ่. (2557). *ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลเมืองไผ่*, เข้าถึงเมื่อมกราคม 2567, เข้าถึงได้จาก mueangphai.go.th
- แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2555
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2550). *เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่*. สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, กรุงเทพมหานคร.
- Kummerd, J. (2011). *Developing community for self-reliance*. Chiang Mai University.
- Mansuri, G., & Rao, V. (2004). Community-based and -driven development: A critical review. *The World Bank Research Observer*, 19(1), 1-39. <https://doi.org/10.1093/wbro/lkh012>
- Midgley, J. (2014). *Social development: Theory and practice*. Sage.

Mongsawad, P. (2010). The philosophy of the sufficiency economy: A contribution to the theory of development. *Asia-Pacific Development Journal*, 17(1), 123-143.

Nuanjun, S., Chanapai, K., & Sandeewong, B. (2021). Weaving with bamboo for community income: A case study of Ban Na Khian community, Mueang District, Kanchanaburi Province. *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University*, 15(2), 46-60.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2017). *The philosophy of sufficiency economy*.
https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3779

Petcharat, N., & Pheunpha, W. (2019). Community product development with local wisdom: A case study of Ban Nong Kung Community, Nakhon Luang District, Ayutthaya Province. *EAU Heritage Journal Social Science and Humanities*, 9(3), 156-166.

Petchmune, P. (2019). *Effects of supplementary occupation and income promotion on the quality of life development of housewives in Nakhon Ratchasima* [Unpublished master's thesis]. Srinakharinwirot University.

Rahman, M. S. (2020). Participatory rural development in practice: Insights from Bangladesh. *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research*, 11(2), 36-55. <https://doi.org/10.22230/cjnser.2020v11n2a327>

Suwannachart, N., & Yindeerat, S. (2021). Development of lifestyle products from local wisdom: A case study of Uthai Thani Province. *EAU Heritage Journal Science and Technology*, 15(2), 1-14.

Von Borstel, F. (2021). Community development and integrated rural development. In W. Doppler & A. Yousuf (Eds.), *Disruptive landscapes: Steps towards a sustainable future* (pp. 89-97). Zerzabat Publishing.

Wallace, S.A. (1974). *Identifying Quality of Life Indicators for Use in Family Planning Programs in Developing Countries*. M.A. Thesis University of Pennsylvania.